

MİTİK ANLATILARDAN MASAL VE DESTANLARA KÖPRÜ SEMBOLİZMİ

BRIDGE SYMBOLISM FROM MYTHICAL NARRATIVES TO FAIRY TALES AND EPICS

Fatma Zehra UĞURCAN* – Aynur KOÇAK**

ÖZ: Köprü kelimesi sözlük anlamının dışında birçok kapalı anlamı içeren bir semboldür. Onun kültürel alanda sembolik geçmişini aramak bir kazı çalışmasına benzer. Bunun için mitolojilerde, inanışlarda ve kutsal kitaplarda köprünün nasıl anlamlandırıldığını incelemek gerekir. Bir sözleşme sembolü olarak gökkuşağından köprüler yeryüzü ve gökyüzü arasındaki bağı oluştururken, öte dünyanın eşiği olarak görülen ve üzerinden geçen kişiye göre tehlikeli olabildiği gibi rahat bir yola dönüşen köprüler de vardır. Ancak neredeyse hepsinde köprünün sembolik değeri “bir aşamadan diğerine geçiş” olarak yorumlanır. Sembolün bu şekilde yorumlanmasının yanı sıra kolektif bilinç dışında da kodlanmış bir anlam olarak yer almakta ve insanoğlunun yaşamında farklı yerlerde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada köprü sembolizmini incelemek için mitolojilerde ve diğer dinî inanışlarda köprünün nasıl anlamlandırıldığı ve hangi mitik hikâyelerle açıklandığı değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra köprü sembolünün edebiyattaki izdüşümleri de göz ardı edilmeyecek, inanç sistemlerindeki varoluşunun yanı sıra edebiyatta hangi biçim ve yorumlarla karşılık bulduğu tartışılacaktır. Çalışmanın amacı “köprü”nün bir sembol olarak kapsadığı semantik çerçeveyi tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, dinî inanışlar, halk anlatıları, sembolizm, köprü sembolü.

ABSTRACT: The word bridge is a symbol that contains many implicit meanings outside of the dictionary meaning. Searching for her symbolic past in the cultural sphere is like an excavation. For this, it is necessary to examine how the bridge is made meaningful in mythologies, beliefs and holy books. While bridges made of the rainbow as a symbol of contract form the bond between the earth and the sky, there are bridges that are seen as the threshold of the other world and can be dangerous or easy to cross for the person passing by. However, in almost all of them, the symbolic value of the bridge is interpreted as “transition from one stage to another”. In addition to the interpretation of the symbol in this way, it also takes place as a coded meaning in the collective unconscious and appears in different ways in different places in human life. In this study, in order to examine bridge symbolism, how the bridge is made meaningful in mythologies and other religious beliefs and which mythical stories are explained will be evaluated. In addition to this, the projections of the bridge symbol in literature will not be ignored, it will be investigated in what forms and interpretations it corresponds in literature as well as its existence in belief systems. The aim of the study is to identify the semantic framework in which the “bridge” is symbolically contained.

Keywords: Mythology, religious beliefs, folk narratives, symbolism, bridge symbol.

* Arş. Gör. - Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / İstanbul - zehrasenolcan@gmail.com (Orcid ID: 0000-0003-0079-7219)

** Prof. Dr. - Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / İstanbul - aynurnazkocak@hotmail.com (Orcid ID: 0000-0002-9555-1088)

Giriş

Köprü kavramı; birleşme, kavuşma, bağlantı noktası, iletişim, eşik gibi birçok anlamı sembolik olarak karşılar. Kültür araştırmalarında köprünün somut varlığının olduğu kadar metaforik anlamları da önemli bir yere sahiptir. Yeryüzünden gökyüzüne bir köprü kuran mitolojik gökkuşakları, ölüm sonrası yaşamın eşiği olarak kabul edilen köprüler ve pek çok anlatıda, inanın karşılaşılan köprü motifi elbette tesadüfen ve anlamsızca ortaya çıkmış semboller değildir; insan doğasına, evrene dair bir anlam taşırlar.

İnsan, doğal yaşamın içerisinde farkında olmadan sembolleri meydana getirir. Semboller dünyadaki tüm toplulukların ortak ürünleridir. Dünyanın farklı yerlerinde çeşitli zamanlarda ve çeşitli topluluklarda birbirinin aynısı veya benzeri semboller ortaya çıkar. Bu bakımdan mitolojiler ve sembollerin bir ortaklığı vardır. İkisi de benzer özellikler gösterir ve dünyanın her yerinde benzer şekillerde anlatılır. Edward B. Tylor, insanların meydana getirdikleri sembolleri unutmadıklarını, yarı uygar topluluklar olarak kabul edilen ilk insan topluluklarının hem daha önceki ilkel düşüncelere bağlı bir medeniyet durumunda kaldıklarını hem de uygarlık düzeyinde ileri doğru atılımlar gerçekleştirdiklerini ifade eder (Ateş, 2001: 18). Tylor'ın bu düşüncesi bugün kullanılan pek çok sembolün ve kültürel ürünün aslında ilk insan topluluklarından günümüze kadar eklenerek geldiklerinin bir ifadesidir. Tüm mitolojilerde aynı motiflerin görülmesi, neredeyse tüm toplulukların halk inanışlarında yaratılışın birbirlerine çok yakın motiflerin etrafında gerçekleşmesi, belli varlıkların birçok toplumda belli anlamlara gelmesi ve bu varlıkların topluluklarda benzer metaforları karşılamaının sebebi elbette ancak bu şekilde açıklanabilir.

İnsan ve sembol arasındaki ilişki çeşitli disiplinlerin ilgi alanıdır. Bu disiplinlerin arasında psikanalizin ayrı bir yeri vardır. Jung'un sembol üzerine düşünceleri bu noktada oldukça kıymetlidir. Jung (2009: 20-21) sembolü, gündelik yaşamdan tanıdığımız ama bunun dışında art anlamları bulunan bir terim, bir ad veya bir resim olarak açıklar. Onda hemen görünmeyen, belirgin olmayan bir şeyler vardır. Bir varlık ancak açık olan ve ilk bakışta anlaşılabilenden daha fazla anlam içerdiği zaman sembole dönüşür. Örneğin köprü elbette herkes için birincil bir anlama işaret eder. O, iki yakayı birbirine bağlayan bir yapıdır. Peki, köprü her zaman, özellikle de inanışlarda, anlatılarda yalnızca bu anlama mı ulaşmak istemektedir? Köprünün gerçekte ne olduğunu bilmek çok kolaydır. Ama onun sembolik anlamına yönelik bilgiye ulaşmak o kadar kolay değildir.

Köprü, dinî öğretilerde, mitlerde ve efsanelerde sıklıkla karşılaşılan bir semboldür. Jung'un sözünü ettiği gibi o, kullanıldığı tüm sistemlerde yalnızca bir sözcükten ibaret değil, büyük bir resmin parçasıdır. Çoğunlukla, kavuşmayı, bağlantıyı ve eşiği sembolize ederken bunların yanı sıra kötüyü iyiden ayıran bir eleme aracı görevi olduğu da dikkat çeker. İnsan için köprü, her şeyden önce iki yeri birbirine bağlayan bir araçtır. Böyle bir bağlantıya aracılık ettiğine göre o yerde bir engel ya da geçilmesi mümkün olmayan bir

mesafe olmalıdır. Engel, belki bir su, bir ateş, bir uçurum olabilir. Yani iki şeyin arasında mutlaka bir mesafe ve bir boşluk bulunmaktadır. Köprü bu mesafeyi kısaltmaya, birbirine bağlamaya ve boşluğu ortadan kaldırmaya yarar. Bu düşünceler çerçevesinde köprü sembolünü daha iyi anlamak için, mitolojik inanışlar ve diğer dinî sistemlerin ışığında bu sembolün edebiyattaki izdüşümlerini araştırmak faydalı olacaktır.

Sözleşme ve Yaratılış Sembolü Olarak Köprü

Yaratılış her şeyin başlangıcıdır. Yaratılış anında olan bütün unsurlar insan yaşamında çok önemli semboller olmuşlardır. Su, toprak, ağaç, taş bunların her birinin yaratılışta ayrı bir yeri vardır. İnsan yaratılıştan sonra dünyasında kutsal olanlara saygı göstermiş ama insan olmanın zayıflıklarından dolayı zamanla bozulmalar yaşanmıştır. Bu bozulmalar dinler tarihinde tufanların sebebi olarak görülür. Tufan her şeyi bozup içinde eriten, karıştıran ve sonra arındırarak yeniden ortaya çıkmasını sağlayan bir enerjidir. İnsan için bir son iken, dünya için yeni bir başlangıçtır. Bu başlangıçlarda köprü nerede durmaktadır? Bununla ilgili örnekler Yunan, İskandinav ve Japon mitolojilerinde yer almaktadır.

Gökkuşağı Köprüleri

Mitoloji, insanın evreni anlamlandırma girişimlerinin bir bütünüdür. İnsan, özellikle bilmediği ve merak ettiği tanrılar dünyasını anlamlandırmak ister. Mitolojilerde köprü motifi çoğunlukla bir bağlantı aracı olarak görülür. Bu bağlantı, merak edilen tanrılar dünyasıdır. Gökkuşağı köprülerinin varlığı tufanla açıklanır. Tufandan sonra Tanrı ve insan arasında yeni bir ilişkiler çağı başlamıştır. Nuh'un bu yeni iletişim çağı için sunduğu yedili yasada insanlar için yasaklar sıralanır. Bunun karşılığında Tanrı da artık yeryüzünü lanetlemeyecek ve insanları yok etmeyecektir. Böylece bir sözleşme imzalanmış olur. Bunun simgesi gökkuşağıdır; artık Tanrı ve insan arasında gökkuşağından bir köprü vardır (Banon, 2012: 78; Biedermann, 1992: 277). Yahudi-Hıristiyan geleneğinde de gökkuşağı barışın bir sembolü ve Hz. İsa'nın gökyüzündeki tahtı olarak kabul görür (Gibson, 2012: 29).

Tanrı ve insan arasındaki sözleşmenin sembolü olan gökkuşağının bir örneği Yunan mitolojisinde bulunur. Burada tanrılar ve yeryüzü arasında bir haberci vardır. Gaia ile Pontus'un birlikteliğinden doğan Thaumás'ın Elektra'dan çocukları olur. Bunlardan biri İris'tir (Bonney, 2000: 479). İris'in sembolü gökkuşağıdır. Çünkü o, gökkuşağı gibi yeryüzü ve gökyüzü arasında bir köprüdür. Tanrılar ve insanlar arasında ulak görevi görür. Evren katmanları arasında gidip gelmeyi gerektirecek tüm görevler İris'e adanmıştır.

Yunan mitolojisinde İris'in sembolize ettiği gökkuşağı, İskandinav mitolojisinde "Bifröst" adıyla bilinir. Tanrılar evren katmanlarını birbirine bağlayacak bir ilke oluşturmak isterler ve bir meşe ağacı olan Yggdrassil'i yara-

tırlar. Yggdrasil, kökleri yeraltındaki kutsal sulara bulunan, dallarının uçları gökyüzünde tanrılar dünyasına erişen, dünyayı birbirine bağlayan, her türlü yaşamın kaynağı olan kutsal ağaç motifinin İskandinav mitolojisindeki karşılığıdır. Tanrıların dünyası olan Asgardr'a Yggdrasil'den başlayan bir gökkuşağı köprüsüyle ulaşılabilir (Daniels, 2014: 192). Bu gökkuşağından köprünün bir ucu kozmik ağaç Yggdrasil'dedir. Bifröst, işte bu ağaç ve tanrılar dünyası arasındaki gökkuşağı köprüsüdür ve onu Heimdallr adında bir bekçi beklemektedir. İnsanlar buradan geçerek ikinci yaşamlarını geçirecekleri Valhöll'e varırlar (Bonney, 2000: 317-321). İskandinav mitolojisindeki gökkuşağı köprüsü evren katmanları arasındaki bir bağlantı yolu niteliği taşımaktadır ama bunun öncesinde bu katmanları birbirine bağlayan ağaç önemli bir unsurdur. Bu ağacın bir benzeri Türk mitolojisinde de yer alır. Türk mitolojisinde sembolik nitelik taşıyan bu ağaç, bilindik çeşitli ağaçlarla ilişkilendirilir ama genel olarak buna "hayat ağacı" denir. Hayat ağacı, İskandinav mitolojisinde olduğu gibi kökleri yeraltında Erlik'in hükümdarlığında, gövdesi ve alçak dalları yeryüzünde, dalların en uçları ise gökyüzünde tasavvur edilir. Buradan yola çıkarak köprü sembolünün yanı sıra ağaç sembolünün de dünyalar arasında geçişi sağlayan bir araç olduğu söylenebilir.¹

Köprü motifi özellikle hayvancılık ve tarımla uğraşmaya başlamış Türk topluluklarının anlatılarında pek görülmez. Ancak buna rağmen arkaik düzlemde özellikle gökkuşağı biçiminde göğe ulaşan bir yola dair tasavvurların olduğu görülür. "Ak yol" veya "Cennet köprüsü" şeklinde de bilinen bu köprünün bu dünyayı öbür dünyaya bağladığına inanılır (Ögel, 2010: 228). Bu tasavvurların izdüşümlerini Şaman davullarında gözlemlemek mümkündür. Şamanın davuluna mutlaka gökkuşağı motifi resmedilir (Anohin, 2006: 65). Bu motif, şamanın göğe yolculuklarını daha anlamlı hale getirir. Şamanın bu sayede göğe ulaştığı ve gökkuşağının sembolik bir iletişim ve ulaşım aracı olduğu düşünülmelidir. Oğuz Kağan Destanı'nda Uluğ Türk rüyasında gökyüzünü baştan başa kaplayan altın bir yay görür. Yayın şekil itibarıyla gökkuşağını anımsatması ve özellikle gökyüzünü baştan başa kaplaması oldukça dikkat çekicidir. Ögel, altın yayı bu özelliklerinden dolayı gökkuşağı ve gökkuşağı köprüleri ile ilişkilendirir (Ögel, 2010: 227). Gökkuşağı ve köprü motifi genel olarak Türk anlatılarında az rastlanan bir motif olmasına rağmen Tıva masallarından Öksüz Oğlan'da kahramanın gökkuşağından bir köprüye tutunarak gökyüzüne çıktığı görülür (Arıkoğlu, 2004: 661). Anlatı kahramanlarının büyük ölçüde bir şaman profili çizdikleri düşünüldüğünde Öksüz Oğlan'ın bu hareketi oldukça anlaşılırdır. Bu birkaç örneğe rağmen Türk mitolojisinde gökkuşağından köprü inancının ve bunun izdüşümlerinin

¹ Türk mitolojisinde bağlantı görevini üstlenen yalnızca ağaç değildir. Kozmik dağ da tıpkı ağaç gibi evren katmanları arasında bir bağlantı ve bir geçiş noktasıdır. Diğer yandan Türk kozmolojisinde evren katmanlarını birbirine bağlayan ve gök kubeyi üzerinde taşıyan bir kazık olduğu inancı da bulunmaktadır (Esin, 2001, 41-44).

oldukça sınırlı sayıda örnekte görüldüğü dikkat çeker. Türkler, evren katmanları arasındaki sembolik yolculuk için daha ziyade dağ, ağaç gibi diğer tabiat unsurlarını araç olarak görmüşlerdir.

Cennet Köprüsü

Yunan ve İskandinav mitolojilerindeki gökkuşağı köprüsü motifi gökyüzüne gönderme yapar. O, yeraltıyla bir bağlantıda değildir. Gökte bulunan ilahi varlıkların bir sembolüdür. Japon mitolojisinde de gökkuşağı köprüsü motifi bulunmaktadır. Japonlar, gökkuşağının Tanrı'ya giden yol ve gökyüzüyle yeryüzü arasındaki köprü olduğuna inanırlar (Walker, 1983: 540). Bunun dışında Japon mitolojisinde bir de gökyüzüyle ilişkili, yaratılış anında aktif rol oynayan bir köprü motifi bulunmaktadır. Japon mitolojisinde bulunan kozmik köprü boşlukta yüzer vaziyette tasavvur edilmiştir. Japon yaratılış mitine göre kaostan sonra yer ve gök oluşmuştur. Gök ve yerin oluşumunun ardından insanların göremeyeceği yüce varlıklar meydana gelmiştir. Bu yüce varlıkların arasında İzagami ve İzanami isminde iki ruh da vardır. Bunların görevi suların üzerinde başı boş yüzen parçaları toprak haline getirmektir. İzagami ve İzanami birlikte Ama-no-uki-hashı adıyla bilinen yer ve göğü birbirinden ayıran Cennetin Yüzen Köprüsü'nün üzerinde durarak bir mızrak yardımıyla suyun dibini karıştırırlar ve mızrağı kaldırdıklarında ucundan damlayanlarla bir ada meydana gelir. İzagami ve İzanami yaratmaya devam ederler. Tüm tanrısal varlıklar meydana gelene kadar ve tüm topraklar tamamlanana kadar yaratılış devam eder. Yaratılış bitince tanrılar çağı biter ve imparatorluk çağı başlar (Mackenzie, 1996: 289).

Cennetin Yüzen Köprüsü'nün akıbetiyle ilgili pek fazla inanış olmamakla birlikte Jeremy Roberts, köprünün yıkılıp sulara gömüldüğüne inanıldığını dile getirir (Yamı, 2010: 270). Burada köprünün yer ve göğü birbirinden ayıran unsur olması önemlidir. O halde, Japon mitolojisinde köprünün yaratılışta üzerinde durulan bir dayanak, yeryüzünün yaratılmasında ihtiyaç duyulan bir cisim olduğunu söylemek mümkündür. Hakkında pek fazla bilgi olmamakla birlikte köprünün yok oluşu yaratılışın tamamlanmasıyla ilişkili olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Diğer bir önemli yorum da yine Eliade'nin sözünü ettiği "deus otiosus"² kavramı üzerinedir. Japon mitolojisindeki Cennetin Yüzen Köprüsü'nün, tanrıların yaratılıştan sonra geri çekilmeleriyle birlikte ortadan kalktığı, bunun da tanrıların insanlardan uzaklaştığı anlamına geldiği söylenebilir. Nitekim tufanla ilgili anlatılarda da Tanrı'nın tufandan sonra artık bir daha yeryüzünü lanetlemeyeceği sözünü vererek insanları kendi infaflarına bırakması söz konusudur (Banon, 2012: 78). Böylece tufandan önce tanrıların emrindeki insanlar yeryüzünde kendi hallerine kalmışlardır.

Geçiş Sembolü Olarak Köprü

² Göksel varlıklara devrettiğini dile getirir ve bu tanrıları "deus otiosus" yani durağan tanrı olarak isimlendirir (Eliade, 2009,68).

Mitolojilerde genelde Tanrı'ya kavuşma düşüncesinin yansıması olarak görülen köprü sembolü, öte dünyaya geçiş için bir eşik görevi üstlenmektedir. İnsanın tanrıya kavuşmasını açıklayan bu motifin halk anlatılarına da kavuşma teması etrafında yansıdığı görülür. Bir Çin efsanesinde Beyaz Yılan ve Yeşil Yılan adlı iki ruh bulunur. Bu ruhlar ölümsüzlük arayışı içindedirler ve bu aramalar sonunda kendilerini bir kadına dönüştürecek sihri bulurlar. Beyaz Yılan bir gün gölün üzerindeki köprüde genç bir adamla karşılaşır ve birbirlerine âşık olurlar. Evlenirler ama bir süre sonra Beyaz Yılan'la ilgili gerçek, rahip tarafından fark edilir. Genç adamla kadın zorla ayrılırlar. Bir süre sonra yine aynı köprünün üzerinde bir araya gelseler de artık her şey açıklanmıştır ve sonunda Beyaz Yılan sonsuza dek hapsedilir (Daniels, 2014: 68-69). Bu anlatı ekseninde köprünün bu bağlamda ruhlarla karşılaşılacak bir mekân olarak algılandığı, mistik bir alan olduğu söylenebilir. Köprü öte alem ve bu dünya arasında bir eşik, bir geçiş yeri, ortak bir mekândır. Burada öte dünyaya geçişte insanlara refakat eden ruhlar olabileceği gibi bu aleme geçmek isteyen ruhlar da bulunabilir.

Köprünün bir aşamadan diğerini geçişi sembolize ettiği ve eşik görevi gördüğü örneklerden biri Budizm inancı çerçevesinde şekillenen anlatılarda görülür. Örneğin ünlü Budist rahip Hsuan-Tsang'ın erginlenmesine dair rivayette onun Hindistan'da bulunan kutsal kitaba erişmek için tek bir ağaç gövdesinden köprünün üzerinden geçmek zorunda kaldığı ve bu aşamayı tamamladığı, kutsal kitaba erişerek erginlendiği anlatılır (Biedermann, 1992: 50) Hsuan-Tsang'ın burada kavuştuğu sembolik cennettir. O bu sayede eşikten geçerek dünyadaki erginlenmesini tamamlar ve üstün bir mertebeye ulaşır. Ruh alemi ve insanlar aleminin ortak noktası olan köprüler öte dünyanın eşiği olarak algılanırlar. Bu köprüler kültürlerde çeşitli görünümde ortaya çıkabilirler. Bunlardan en bilineni kıldan ince köprüler ve köprüyü sembolize eden geçit vermeyen denizlerdir. Köprü sembolizminin bu yönünü anlamak için örnekler bakmak gerekir.

Kıldan İnce Kılıçtan Keskin Köprüler

Öte dünyaya geçişi sağlayan köprüler birtakım özellikleriyle bilinirler ve bu özellikleriyle orantılı olarak insanların düşünce dünyalarında yer ederler. Bu köprülerin bir kısmı oldukça ürkütücüdür. Hatta köprünün daha ürkütücü olması için onunla ilgili tasvirlerde oldukça sıra dışı ve rahatsız edici görüntülere başvurulur. Bunlardan biri köprünün incecik ve keskin bir yapıda olmasıdır. Buradan geçmeyi başaramayan bir insan en aşağılayıcı, en pis, en kötü durumlarla karşı karşıya kalacaktır.

Çin mitolojisinde öte dünyaya geçişi sağlayan köprü oldukça incedir ve buradan geçemeyen günahkârlar pis kana ve irine batırlar (Biedermann, 1992:50). Çin mitolojisindeki bu köprü inancı iyilerin cennete kavuştuğu yeri sembolize eder. Yani bir başka bakış açısıyla köprü, kötüler için zulüm, iyiler için bir kavuşma mekânıdır.

Türk mitolojisinde bir köprünün varlığına dair bilgiyi Şaman'ın yolculuğundan bahsederken Eliade verir. Şamanlar öte dünyaya geçerken bazı engeller aşmak durumundadırlar. Kıl kadar ince olan köprü bu engellerden biridir (1989: 201-202). Dilek, bu köprünün yeraltında bulunan Toybodım nehrinin üzerinde bulunduğunu bildirir (2014: 179). Köprünün özelliği onun aynı zamanda istemediklerini cezalandıran nitelikte olduğunu gösterir. Diğerlerinden farklı olarak burada kıldan köprü yalnızca Erlik'in dünyasına gitmektedir. Göksel tanrılara ve onların cennetine ulaşmayla ilgili olarak köprü sembolüne yukarıda söz edildiği gibi şaman davullarındaki motifler vasıtasıyla tanık olunur. Orada bağlayıcı unsur gökkuşağıdır. O halde, Türk mitolojisinde çok güçlü bir inanç olmamakla birlikte göğe ulaşma aracının gökkuşağı köprüsü olduğu, zorlu bir geçit olan köprünün ise yeraltında olduğu inancının bulunduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Altay Şamanizmi'nde yer alan kıldan köprü motifi Er Samır destanında da görülür. Er Samır destanında mücadele etmek için yeraltına giden kahramanın geçmesi gereken engellerden biri, Toybodım nehri üzerinde olduğu tarif edilen at kılından köprüdür. Bu köprü, geçirmek istemediği biri olunca kıl kadar incelmektedir. Kahraman buradan ak bez bağlamak ve ak süt saçmak suretiyle saçıda bulunup dua ederek geçer (Dilek, 2002: 95-97). Kahramanın bu ürkütücü köprüden geçerken saçından faydalanması, zarar görmemek için aldığı bir önlemdir.

Köprü, kavuşturma ve iletişim kurma işlevlerini İran-Pers mitolojisinde de devam ettirir. Ancak burada köprünün iki özelliği vardır. O hem kavuşturan hem de ayırandır. Adı Çinvat Köprüsü olan bu köprü insanın ölüm sonrası yüce varlığa varmak için üzerinden geçeceği köprüdür. Ölen insanın ruhu, zorlu bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuğun durağı Çinvat Köprüsü'dür. Ruh köprüye çıkmadan önce karşısına bir kız çıkar. Bu kız onun yaşamının bir tezahürüdür. Eğer ruh iyi bir insan olarak yaşadıysa, kız çok güzel bir görünümde karşısına çıkar. Kötülüklerle dolu bir yaşamda ise bu kız, çok çirkin bir cadıdır. Eğer kız güzelse, bir melek gibi ruhu köprüden geçirir. Eğer bu bir cadıysa ruhu oradan aşağı, sonsuz karanlığa ve cehennem çukuruna iter. Bir başka inanışa göre ise köprü kendisi iyiyi ve kötüyü ayırır ve buna göre muamele eder; iyiler için genişler, kötüler için ince ve keskin bir hal alır (Bonney, 2000: 503). Hatta bu köprünün bir kıl kadar ince olduğu rivayet edilir (Biedermann, 1992: 50). İran mitolojisindeki Çinvat Köprüsü'nün bir eşik görevi gördüğü çok açıktır. Bu eşik cennetin girişindedir. Burayı geçebilene cennet müjdesi verilir. Artık burası nihai mekândır. İnsan ruhunun elde edebileceği en üst makamdır; burada her türlü isteğini sonsuza kadar elde edebilir. Dünyada cenneti arayan insan yanıltılmış ve sonunda cenneti sonsuza kadar kaybetmiştir. Oysa cennet yeryüzünde değildir. Bunu idrak ederek yaşayan insan sonunda kolayca o zorlu yolu aşar, uçurumun üzerindeki köprüden geçerek eşiği atlar. Bundan sonra onun için sonsuz güzellikler denizi vardır.

Çinvat Köprüsü, İslam inancındaki Sırat Köprüsü'yle benzerdir. Kuran-ı Kerim'de "sırat" bir köprü olarak görülmez ancak Al-i İmran Suresi'nin 51. ve 101. ayetlerinde "doğru yol" (sırat-ı müstakim) olarak geçer. Sırat Köprüsü inancına dair açıklayıcı bilgi Buhâri'de aktarılan Hz. Peygamber'in hadisinde geçer:

Ümmetini bu köprü üzerinden en önce geçirecek kimse ben olacağım. O gün peygamberlerin duası, 'Allahım selâmete çıkar! Allahım selâmete çıkar!' şeklindedir. Sırat köprüsünde sa'dan dikenlerine benzer birçok çengeller vardır. Bunların ne kadar büyük olduğunu ancak Allah bilir. Bu çengeller insanları kötü amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimi kötü ameli sebebiyle helak olur. Kimisi ciddi bir şekilde yaralanır sonra kurtulur (Öztürk, 2012: 85).

Dikenleri ve çengelleriyle oldukça ürkütücü bir tasviri olan bu köprü'nün "kıldan ince kılıçtan keskin" olduğu da söylenir. Tasavvufta Sırat Köprüsü'nün varlığına dair inanç biraz daha farklı bir boyuta erişmiştir. Köprü'nün adı "kantara"dır. Kantara, dünyadan cennete geçişi sembolize eder. Somut bir köprü resminden ziyade çağrıştırmaya yoluyla geçişi anlatır. Dünya kendi başına zorlu bir yoldur ve kantara dünyanın kendisidir (Cebecioğlu, 2009: 192). Bu yolu başarıyla, kendini dünya zevklerine adamadan geçebilen kişi asıl cennete kavuşacaktır. Yani dünya insanı cennete taşıyacak bir köprüdür.

Mitolojik inançlara, İslamiyet'e ve tasavvuf felsefesine bakıldığında benzerliklerine ve farklılıklarına rağmen aslında köprü motifiyle ilgili dikkat çeken tek bir nokta vardır. Bu nokta, köprü sembolünün özellikle manevi ve maddi olan arasında bir bağlantı noktası olduğudur. Köprü'nün böyle algılanmasında ve bu algının süslenip anlatılarla bezenmesinde dini inanışların olduğu kadar insan psikolojisinin de etkisi büyüktür. İnanç, insanı diri tutan ve onun ruh dünyasını tedavi eden bir olgudur. Öte dünyaya giden köprü ve diğer benzeri inanışlar bu dünyada zorluklar yaşayan insanı öte dünyaya dair umutlandırır. Elbette öte dünyada kötü insana zulüm de vardır. Ama iyi insan öte dünyada ödüllendirileceğini inanır. Bu nedenle insan öte dünya inancına sıkı sıkıya bağlı kalır. Köprü bu bağın bir sembolüdür.

Geçit Vermeyen Deniz ve Köprüler

Köprü'nün çeşitli görünüşleri vardır. Bazı köprüler dikenli, çengelli, bıçak gibi keskinken öte dünyaya geçişi sağlayan köprülerin bir kısmı "geçilemez" olarak tasavvur edilmektedir. Köprü sembolü bazen doğrudan bazen dolaylı olarak görülür. Köprü, mitlerde ve diğer anlatılarda her zaman somut olarak yer almaz. O bazen özelliklerini başka tabiat unsurlarına devreder ve köprüye benzer bir geçiş aracı köprü'nün yerine geçer. Yani köprü yalnızca gerçek ve en bilindik şekliyle değil farklı motiflerle ve anlayışlarla kendisine yer bulur. Biedermann, *Dictionary of Symbolism*'de köprü sembolünün kahramanı sudan geçiren kayıkçının yerini aldığını ifade eder (1992: 50). Biedermann'ın söz ettiği bu motif oldukça tanındıktır. Halk anlatılarında sıklıkla karşılaşılan "geçit vermeyen deniz" motifi öte dünyaya geçişi sağlayan köprüyle benzer özellikler göstermektedir. Hatta bu denizlerin bir bekçisi olur.

Bu bekçi bir kayıkçıdır ve kişi akıllıca davranırsa bekçi tarafından karşıya geçirilir.

Alıp Manaş Destanı (Ergun, 1998) “geçit vermeyen deniz” motifinin en bilindik örneklerinden biridir. Alıp Manaş bir gün fal kitabına bakar ve orada yenilmesi zor bir kişi olan Ay Kağan’dan haberdar olur. Alıp Manaş, Ay Kağan’a gitmek üzere yola çıkar. Yolda uzun zaman geçer, geçit vermeyen denizle karşılaşır. Denizde ters dönmüş bir gemi vardır ve bu geminin altından bir ihtiyar çıkar. İhtiyar Alıp Manaş’ı karşıya geçirirken bu denizden geçenlerin bir daha geri dönmediğini söyler. Alıp Manaş buradan geçtikten sonra büyük maceralar atlatır, başından birçok olay geçer. En sonunda kurtulur ve evine dönüş yolculuğuna başlar. Geçit vermeyen denizin oraya gelince ihtiyar onu karşıya geçirir. İhtiyar Alıp Manaş’ın geri döndüğünü duyunca dili tutulur.

Alıp Manaş’ın gittiği yer, öte dünya olarak düşünülmelidir. Çünkü burada geçit vermeyen deniz, öte dünyanın eşiği yani bir köprü işlevi görür. Alıp Manaş’a bir kahraman olarak öte dünyaya geçmesi ve tekrar geri dönmesi fırsatı tanınmıştır. Bu bağlamda geçit vermeyen deniz bir köprü, ihtiyar ise köprünün bekçisi olarak düşünülmelidir. Benzer bir tema *Maaday Kara Destanı*’nda da görülür. Düşmanla mücadeleye yeraltına giden kahraman Kögüdey Mergen, yolculuk sırasında geçit vermeyen denizle karşılaşır. Alıp Manaş’tan farklı olarak burada kahramanı iki dünya arasındaki geçitten geçiren bir bekçi değil, kahramanın atıdır (Naskali, 1999: 114).

Şor masallarından *Şanssız Nekker*’de (Babuşkin, 1940) ise köprü motifi yerine yine ihtiyar kayıkçı motifi bulunur. Tanrı’nın altın masasını almakla görevlendirilmiş olan kahraman, masayı aldıktan sonra dönüş yolunun üzerinde bulunan denizden ihtiyar kayıkçı sayesinde geçer. Nekker bu ihtiyara masasını kurup ikramda bulunur. İhtiyar geçidin bekçisidir ve Nekker’in bu davranışı bir çeşit saçıdır.

Sihirli Kitap masalı yine Şor masalları arasından seçilmiş bir masaldır. Masalda kahraman yeraltı dünyasına kaçırılır. Orada, kendisiyle benzer kadere sahip kıza âşık olup evlenir. Birlikte yeryüzüne dönerlerken geçit vermeyen nehirden geçmek zorundadırlar. Kız, elindeki sihirli nesne sayesinde nehirde bir köprü ortaya çıkarır. Bu köprüden geçtiklerinde rahatlayacaklardır. Çünkü köprünün gerisindeki kötücül güçlerin köprüden geçmelerine imkân yoktur (Çudoyakov, 2010). Bu masalda köprünün bir sihirle ortaya çıkması, bunun dışındaki zamanlarda görünmez olması söz konusudur. Yani köprüye yalnızca belirli kişiler ulaşabilir. Ayrıca mitolojilerde ve dini inançlardakinden farklı olarak köprünün yeraltına geçişteki bir sınır olarak tasavvur edilmesi önemlidir. Şamanizm inanç sisteminin hâkim olduğu Türk boylarının kutsal değerlerinde genellikle köprü sembolünün yeraltıyla ilişkilendirildiği görülür. Bunun büyük olasılıkla Şamanizm’de insanların genellikle yeraltı varlıklarından gelebilecek bir tehlikeden korkmaları ve önlemlerini buna göre almalarıyla ilişkisi vardır. Destanlarda da genelde kahramanlar

yeraltı varlıklarıyla mücadele ederler. Gökyüzüne ulaşan bir köprüden veya benzeri bir geçitten söz edilmez.

Batı Sibiry'a da yaşayan Barabin boyundan derlenen bir masalda köprü motifiyle birlikte geçit vermeyen surlar motifi yer almaktadır. *Kara Kököl* masalında, kahraman Kara Kököl, Kün Han'ın kızıyla evlenmeyi başarır ama geçit vermeyen surlardan geçip surları aşamadıkları için kendilerine yurt edilemezler. Bunun üzerine bir kuşa dönüşüp gizlice hanı dinleyen Kara Kököl, suyun altında gizli bir köprü olduğunu, buradan geçip surların dibine ateş yakarsa surları yıkabileceğini öğrenir. Kara Kököl duyduklarını uygulayıp geçilmeyen bölgeyi geçmeyi başarır ve sonunda surların ardındaki şehre ulaşır (Radloff, 2000:73-79). Bu geçiş, imkansızlığın üstesinden gelinmesini ifade eder ve kahramanı bir üst noktaya taşır. Burada geçit vermeyen surlar ve surlar, kahramanın sınavıdır. Bu sınavın cevabı ise köprüdür. Bunu öğrenen kahraman yalnızca bir yurt edinme hakkına sahip olmaz. O, aynı zamanda bir eşikten geçer.

Buraya kadar açıkça sınırlar ötesi bir geçişi sağlayan köprü veya onun bir tezahürü olan deniz motifiyle karşılaşmıştır. *Lokman Hekim* efsanesine bakıldığında ise daha kapalı ama yine de güçlü bir sembolik anlatım görülür. Lokman Hekim, ölümsüzlüğe bir çare aramaktadır. Bir gün çiçeklerin konuşmalarını dinlerken ölümsüzlüğe çare olacak ilacın reçetesini öğrenir. Hemen bir kâğıda not eder. Ama köprüden geçerken aniden kâğıt elinden uçurur. Başka bir rivayete göre Lokman'ın elinden reçeteyi kapıveren bir kuştur. Bir rivayette ise Cebrail gelir ve formülün yazılı olduğu sayfayı suya düşürür (Koyuncu, 2014: 11-12). Lokman'ın başına gelen bu "talihsizlik" şöyle yorumlanabilir: Tanrı, Lokman'a çiçekleri duyabilme yeteneğini bahşetmiştir. Öyle ki, bu insanüstü bir özelliktir ve kolay kolay kimse erişemez. Ama ölümsüzlüğün elde edilmesi ne olursa olsun bir insan için Tanrı tarafından mümkün kılınmaz. İnsan, ölümlü bir varlık olarak kalmalıdır. Bu nedenle Tanrı ilacın bulunmasına engel olur ve Lokman'ın o "köprü"den geçmesine izin vermez.

Lokman'ın reçeteyi özellikle köprü üzerinde kaybetmesi oldukça manidardır. Lokman, ölümsüzlüğü ararken çiçeklerin konuşmalarını dinlediği sırada sembolik olarak gerçek dünyanın dışına çıkmıştır. Zaten bu olağanüstü bilgiye ulaşmasının başka bir yolu yoktur. Reçeteyle birlikte bu dış dünyadan dönerken köprüden geçmesi gerekir. Burada köprü iki dünyayı simgeleyen bir geçiştir. Lokman, ölümsüzlüğü bulduğuna göre, bu esrarengiz bilgiye ulaştığı düzlemden kendi düzlemine geçecek, orada ilacı hazırlayacak ve bu sihirli bilgiyi herkesle paylaşacaktır. İlahi güçlerin buna izin vermesi söz konusu bile olamaz. Çünkü sihir hiçbir zaman bir başkasıyla paylaşılmaz. Bu çok net bir anlatı kuralıdır. Lokman'a köprüden geçip kendi düzlemine dönme imkânı tanınır ama bir şartla: elindeki sihri bırakacaktır. Böylece Lokman, köprüde sihri yitirir.

*Dede Korkut Hikayeleri'*nden *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul*, bir köprü meselesiyle başlar. Ancak burada farklı bir durum söz konusudur. Deli Dumrul bilindişının etkisinde hareket etmektedir ve hikâyede köprü motifi bu bağlamda ortaya çıkar. Deli Dumrul, kuru bir çayın üzerine bir köprü yapmıştır ve herkesi buradan geçmeye ve para vermeye zorlar. Ama bir gün Deli Dumrul daha önce hiç duymadığı bir şeyle karşılaşır. Köprünün yanında konaklayan obada biri ölmüştür. Deli Dumrul ilk defa burada Azrail'den haberdar olur. Bundan sonra Deli Dumrul'un Azrail'e karşı mücadelesi başlar. Kuru çay ve köprü arasında mantık dışı bir ilişki var gibi görünür. Çünkü çay kuruduysa köprüye de gerek yoktur. Bu olguya iki türlü yaklaşmak mümkündür. Bilgin Saydam bunu Deli Dumrul'un bilindişıyla açıklar. Deli Dumrul'un çayın üzerine köprü yaptırmasından önce muhtemelen şöyle bir tablo vardır: Çay, akan bir sudur. Akan su yaşamı ifade eder. Ama bir zaman sonra çayın suyu biter ve çay kurur. Bu, Deli Dumrul için kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur. Çünkü bu çayın suyu Deli Dumrul'un bilincinde anneyle, annenin sütüyle eş değerdir (Saydam, 1997: 116-118). O halde su git-tiyse, anne de gitmiştir. Deli Dumrul, annenin kaybına benzer bu kaybı inkâr eder ve onu yeniden var etmeye çalışır. Köprü yaparsa su sanki yeniden var olacaktır. Bilgin Saydam'ın yorumu psikanalitik düzlemde yer alır. Bu anlatıya bir halkın yeni bir inanç sistemini kabulü açısından bakıldığında ise Deli Dumrul'un bir aşamadan diğerine geçişi, daha açık bir ifadeyle İslamiyet'le karşılaşması ve toplumsal olarak bu geçişin yaşanmasının köprüyle sembolize edilmesi dikkat çeker. Bu durumda kuru çayın eski inanç sistemlerini temsil ettiği ve köprünün insanları o noktadan diğer noktaya geçiren, onları esas yaratıcıyla bağlayan bir eşik olduğu düşünülebilir.

Yukarıda sözü edilen anlatıların hepsinin anlattığı bir olay vardır. Ancak daha derinde sembolik olarak art anlamlara işaret ederler. Köprüyle ilgili kodlamalar insanlık tarihi boyunca mitolojik yapılarda, inançlarda benzer şekillerde ortaya çıkmışlardır. En sık görülen kod ise onun yaratıcı ve insan, başka bir deyişle öte dünya ve bu dünya arasındaki bağlantı noktası olduğudur. Anlatılara bakıldığında özellikle arkaik özellik sergileyen destan ve masallarda köprünün veya onun bir diğer tezahürü olan geçit vermeyen denizin açık bir şekilde ifade edildiği görülür. *Er Samır*'daki kıldan köprü, *Alıp Manaş*, *Maaday Kara* destanlarındaki ve *Şanssız Nekker*, *Sihirli Kitap*, *Kara Kököl* masallarındaki geçit vermeyen deniz, Pers mitolojisindeki Çin-vat'ın, İslamiyet'teki Sırat'ın, İskandinav mitolojisindeki Bifröst'ün sembolik bir yansımasıdır.

Lokman Hekim efsanesine gelindiğinde daha yeni ve daha güncel bir şeylerin olduğu görülür. Burada köprü artık öte dünyadaki görünümünden, tehlikeli ve zorlu halinden uzaktır. Ama buna rağmen Lokman Hekim'in köprüsü çok kapalı bir şekilde öte dünyaya ulaşılan köprü motifine gönderme yapar. Burada arkaik anlatılardaki açık ifadenin yerini daha sembolik, daha kapalı bir anlatım almıştır. Lokman Hekim'in köprüsü onu cehenneme ya da

cennete taşıyacak köprü değildir. Bu köprü, Lokman Hekim'i çiçeklerle konuştuğu gerçek üstü dünyadan kendi dünyasına, yaratıcının yanından insan-noğlunun yanına döndürecek bir geçittir. Deli Dumrul anlatısına ulaşıldığında ise köprünün tamamen bilinçdışından gelen bir sembol olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, bu köprü Deli Dumrul için gerçek ve açık anlamda ne bir sınama, ne gerçek anlamda bir öte dünyaya geçiştir. Burada mitolojik ve dinî inançlardaki “köprü” algısından çok uzaklaştığı ama insanın bilinçdışındaki kodun devam ettiği ve bunun “öte dünyaya geçiş” ten ziyade “bir aşamadan diğerine geçiş” olarak kurgulandığı kolayca tespit edilir.

Sonuç

İnanç sistemlerinde köprü çoğunlukla mistik bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Onu gizemli kılan yaratılışla ilgili veya insanın sonuyla ilgili mitik öykülerde köprü kavramının var olması ve bunun yaratıcının dünyasıyla, insan ve yaratıcı arasındaki bağ ile ilişkilendirilmesidir. Böylece insan köprüyü bir geçiş, bir ulaşma sembolü olarak kodlamış ve birtakım inanışların etkisiyle onu kültürel yaşamın kapalı anlamlara işaret eden bir gizil dil olarak kullanmıştır.

Köprü sembolü ekseninde anlatılar incelendiğinde, köprünün bir sembol olarak farklı şekil ve işlevlerle ortaya çıktığı dikkat çeker. O, bazen gökkuşağı, bazen boşlukta yüzen bir varlık, bazen kıl kadar ince ve tehlikelidir. Bazen de tamamen başka bir görünüme bürünmüştür. Dikkat çeken bir diğer nokta ise özellikle arkaik yapıli anlatıların bu kavramı daha açık bir şekilde ele aldıklarıdır. Bu tip anlatılarda köprü ya da geçit vermeyen deniz motifi öte dünyaya ama özellikle de yeraltı dünyasına giden bir yol olarak yorumlanır. Bu meseleye getirilecek farklı bir yorum da insanın yaratıcıyla arasına giren mesafeyi, boşluğu köprüyle kapatmaya çalışması şeklindedir. Geçit vermeyen deniz bunun için açıklayıcı bir örnektir. Sihirli Kitap masalında sihir yoluyla suyun üzerine inşa edilen köprü, insanın öte dünyalara kurmak istediğı köprüyü daha anlamlı hale getirir. Diğer bir söyleyişle insan, inanışlardan bağımsız olarak zaten yaratıcıya köprü inşa etmeye meyillidir. Çünkü en büyük isteğı ona ulaşmaktır. Arkaik anlatılardan ayrılıp Lokman Hekim efsanesine ve Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesine bakıldığında insanın öte dünyaya kurmak istediğı köprü motifinin daha kapalı bir hal aldığı görülür. Artık köprü, insanın bilinçdışından gelen bir kodlamadır ve yine onun bir yere ulaşmak istediğinin, bir aşamayı geçmek istediğinin göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Anohin, A. V. (2006). *Altay Şamanizmine ait materyaller*. (Çev.: Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova). Konya: Kömen.
- Arıkoğlu, E. (2004). Tıva türkleri. *Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi*. (Haz.: Sadık Tural). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi. C.6: 626- 709.
- Ateş, M. (2001). *Mitoloji ve semboller*. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- Banon, P. (2012). *Dinleri tanımak ve anlamak*. (Çev.: Tuvana Gülcan), İstanbul: İletişim.

- Biederman, H. (1992). *Dictionary of symbolism*. New York: Facts on File.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü I. Cilt*. (Çev.: Levent Yılmaz), Ankara: Dost..
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi.
- Dilek, İ. (2002). *Altay destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Dilek, İ. (2014). *Resimli Türk mitolojisi sözlüğü Altay-Yakut*. Ankara: Grafiker.
- Eliade, M. (1989). *Shamanism archaic techniques of ecstasy*. England: Arkana.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalıcı.
- Ergun, M. (1998). *Altay Türkleri'nin kahramanlık destanı Alıp Manaş*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Gibson, C. (2013). *Semboller nasıl okunur? Resimli sembol okuma rehberi*. (Çev.: Cem Alpan), İstanbul: Yem.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve semboller*. (Çev.: Ali Nahit Babalioğlu), İstanbul: Okyanus.
- Koyuncu, E. S. (2014). *Lokman Hekim'le ilgili halk anlatıları üzerine bir araştırma*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mackenzie, D. A. (1996). *Çin ve Japon mitolojisi*. (Çev.: Koray Akten), İstanbul: İmge.
- Naskali, E. (1999). *Altay destanı Maaday Kara*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, M. (2012). Buhârî'de dünya ve ahiret algısı (Kitâbu'r-Rikâk örneği). *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 12 (2), 67-92.
- Radloff, W. (2000). *Türklerin kökleri, dilleri ve halk edebiyatı IV*. Ankara: Ekav.
- Yamı, V. Ş. (2010). Şintoizm'in kutsal metinlerinde yaratılış hikayesi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S. 3, 259-273.
- Walker, B. G. (1983). *The woman's encyclopedia of myths and secrets*. San Francisco: Harper.

İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.*

Katkı Oramı Beyanı/Author Contributions: Birinci yazar araştırma, inceleme ve yorumlamaya katkı sağlamış; bölümlerin yazarlığını üstlenmiştir. İkinci yazar makale yapısının oluşturulmasını ve bulguların sonuçlandırılmasını üstlenmiştir. / *The first author authored chapters in addition to contributing to research, analysis, and interpretation. The second author undertook the creation of the article structure and the conclusion of the findings.*